

06/1951-9

Rapport Bygninger og omgivelser 18/2008

Nye spor og nye ord

Videre undersøkelser av takene på Reinli stavkirke

Ola Storsletten

Nye spor og nye ord : Videre undersøkelser av takene på Reinli stavkirke

I forbindelse med Riksantikvarens stavkirkeprogram var Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) engasjert i 2007 for å følge arbeidet med å utbedre takene på Reinli stavkirke, Sør-Aurdal kommune i Oppland.¹ Arbeidet har fortsatt i 2008. 13.8. ble taket på svalgangen på nordsiden av kirken undersøkt av forsker Ola Storsletten fra NIKU (OS). Også denne gangen ble undersøkelsen gjort i samarbeid med tømremester Terje Tvenge (TT), Slidre Bygg & Prosjektering, som har ansvaret for arbeidene som blir utført.

Riss for nedhakk i ås og sperre

En del av utgangspunktet for undersøkelsen var at TT hadde blitt klar over svake riss i åsen og sperrene på nordsiden som tilsynelatende har sammenheng med nedhakk for overbladningen mellom de to delene. Rissene er laget med enden på en kniv eller en annen spiss gjenstand og fortsetter relativt langt ut på hver side av nedhakk.

Sperre og ås med riss som synes å ha sammenheng med uttaket for overbladningen. Rissene korresponderer med undersiden av nedhakk i sperren. Foto OS 08

Festebjelken for svalgangstaket på nordsiden

I øvre ende er sperrene festet til en bjelke som igjen er festet til plankeveggen. I den eksisterende stavkirketerminologien synes det å mangle en betegnelse på denne bygningsdelen. TT har derfor kalt den festebjelken for taket på svalgangen. I det følgende vil jeg bruke samme betegnelse selv.

¹ O.Storsletten, *Takene taler : Undersøkelser av takene på Reinli stavkirke*, NIKU, rapport Bygninger og omgivelser nr. 47/2007

Festebjelken er forbundet til veggplankene med trenagler. Også på oversiden av festebjelken synes det å være riss som viser hvor det skulle gjøres innhakk for å tilpasse bjelken til veggplankene. Igjen er rissene laget med enden på en kniv eller en annen spiss gjenstand.

Parti av festebjelken med uttak for veggplanker. Rissene for uttakene kan så vidt skimtes. Foto OS 08

I forbindelse med arbeidet er en del av festebjelken som var sterkt råteskadd blitt erstattet med en ny del. En bit av den utskiftete delen ble tatt med og skal etter planen oversendes for dendrokronologisk analyse.

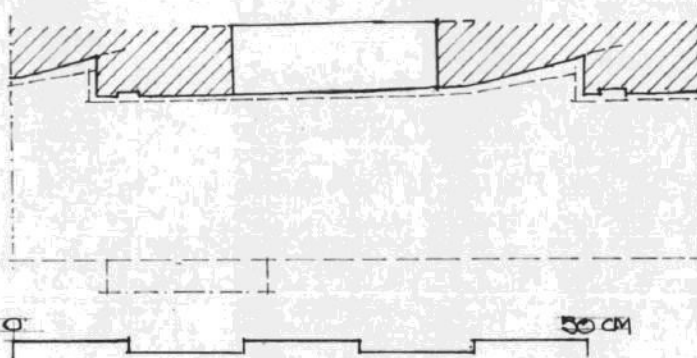
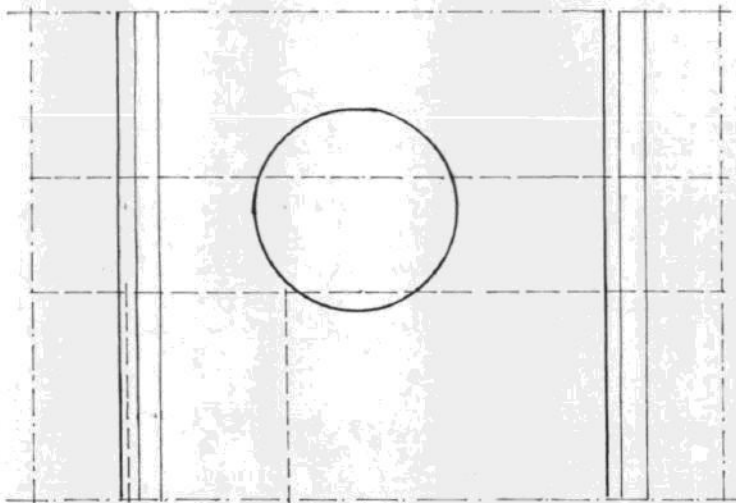
Forbindelsen mellom festebjelken og den utskiftete delen. Foto OS 08

Utskiftet del av festebjelken på nordsiden. Skissemessig oppmåling OS 08

Tildekket lysglugge i nordvegg

Slik det ble påpekt i rapporten fra 2007, dekker festebjelkene for enkelte lysglugger i veggene. I den vestre delen av skipets nordvegg er det en slik lysglugge. Gluggen er sirkulær med diameter ca. 18 cm og er skåret ut av en planke. Mot innsiden er åpningen stengt med et bord. I åpningen var det puttet hamp.

Lysglugge i vestre del av nordvegge, oppriss og plan. Skissemessig oppmåling OS 08

Vindusglugge som er dekket av festbejelken og fylt med hamp. Foto OS 08

Veggplankene på nordsiden av skipet er av vanlig type med not langs den ene kanten og fjær langs den andre som forbinder planken med en not i naboplanken. Veggplankene har rett innside og svak buet ytterside som ender i en fjær. Langs notkanten er det trukket et grunt, flatbunnet profil, mens det langs notkanten av veggplankene i svalgangen er trukket en hulkil som er flankert av to v-riss. Et tilsvarende profil er brukt langs underkantene til sperrene i svalgangens tak.²

Slik det også ble påpekt i rapporten fra 2007, kan både de tildekkete lysgluggene og forskjellen mellom profilene på veggplankene i skipet og de i svalgangen ha sammenheng med bygningshistorien.³ Den eksisterende stavkirken er dendrokronologisk datert til 1320-tallet, men det er også materialdeler der ytterste bevarte årring er så tidlig som 1178.⁴ Det kan dermed ha blitt brukt gjenanvendte materialer i bygningen. Også det som synes å være spor etter tjære på utsiden av kirkens veggplanker inne i svalgangen, kan skyldes samme forhold.

Utskiftet del av øvre stavlegje i svalgangen

Også en del av den øvre stavlegjen i svalgangen på nordsiden måtte skiftes ut på grunn av råte. Den nye delen er tilpasset den opprinnelige stavlegjen. En bit av den utskiftete delen ble tatt med for dendrokronologisk analyse.

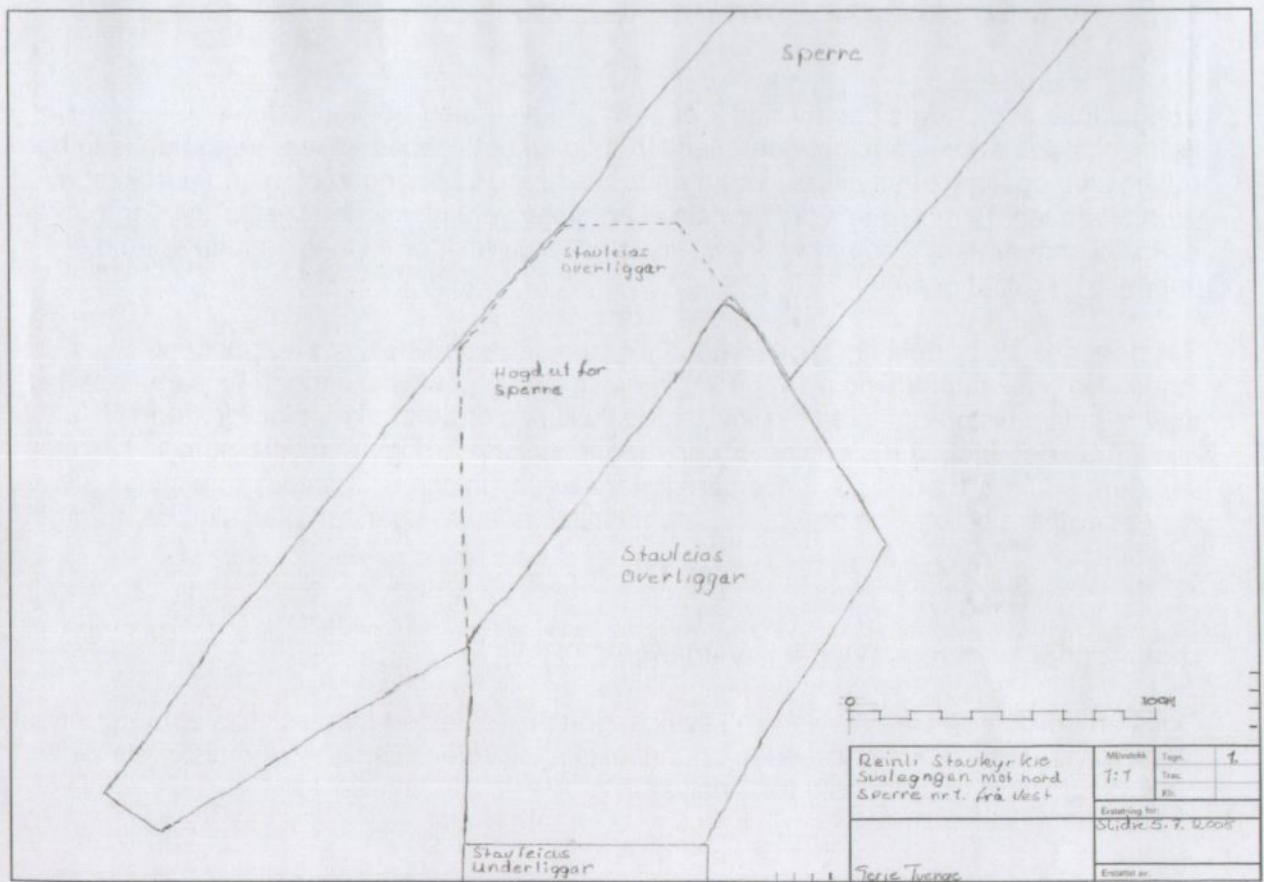
² Storsletten 2007, s. 11

³ Storsletten 2007, s. 2

⁴ G.Skjærvø og T.Thun, *Reinli stavkirke. Dendrokronologiske prøver tatt av Nils Brandt*, notat, NTNU, 17.3.1997

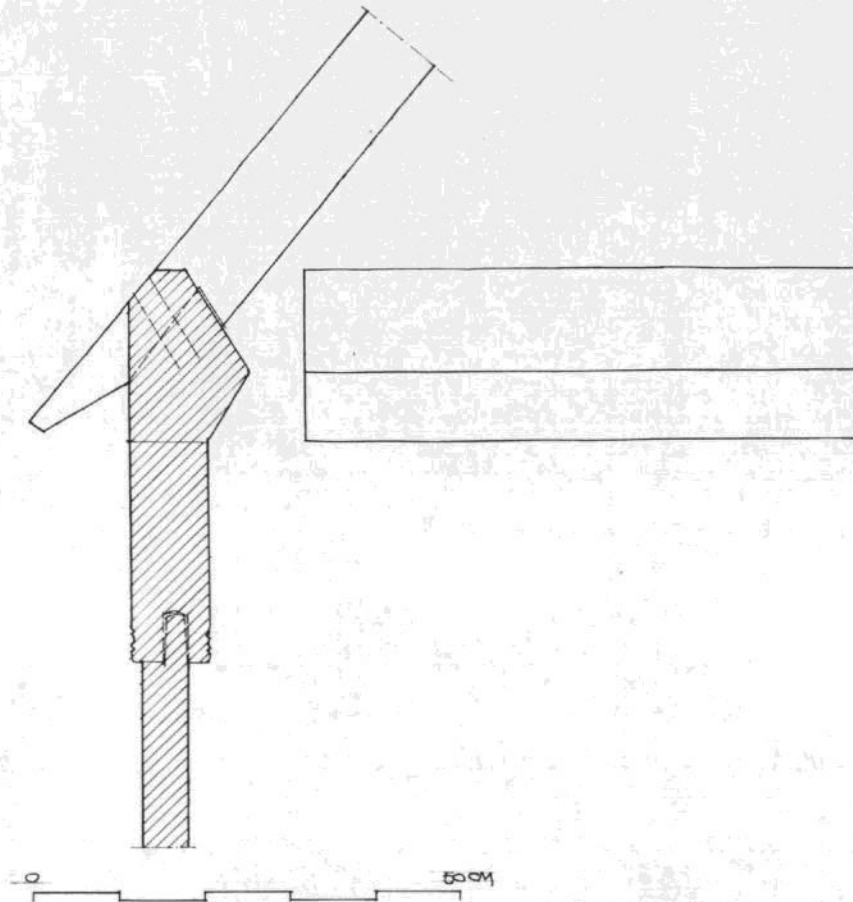

Utskiftet del av den øvre stavlegjen i svalgangen på nordsiden av skipet. Foto OS 08

Forbindelse mellom stavlegjen og sperren i svalgangen på nordsiden. Oppmåling TT 08

Som en del av undersøkelsene i 2007 ble det laget et snitt gjennom svalgangens tak der den nedre delen av stavlegjen heller utover.⁵ Det er grunn til å understreke at dette bare gjelder et begrenset parti der oppmålingen ble foretatt. I hovedsak står både den øvre og den nedre delen av stavlegjen loddrett.

Tverrsnitt gjennom svalgangens nordre stavlegje og oppriss av utskiftet del. Skissemessig oppmåling OS 08

Et litt forbausende trekk ved den doble stavlegjen i svalgangen er at bjelkene som forbinder svalgangen til skipet ikke er festet mellom stavlegjens to deler, men er bladet over den øvre delen der de er sikret med en trenagle. I omgangen til stavkirkene med hevet midtrom er den tilsvarende bjelken festet inn mellom stavlegjenes to deler.

Også betegnelsen på bjelkene som forbinder svalgangen med resten av bygningen ble diskutert i forbindelse med undersøkelsen. TT kalte dem for svalgangens strekksbjelker, og i farten kom jeg ikke på noe bedre. I ettertid ser jeg imidlertid at tilsvarende bjelker i omgangene til stavkirker med hevet midtrom blir kalt for omgangens strebebjelker i stavkirketerminologien.⁶ En naturlig betegnelse på bjelkene i svalgangen synes derfor å være svalgangens strebebjelker. I den andre enden er strebebjelkene festet inn i veggplankene.

⁵ Storsletten 2007, s. 11

⁶ L.Anker, *Kirker i Norge : Middelalder i tre – stavkirker*, ARFO forlag 2005, s. 341

Stavlegjen i svalgangen på nordsiden med innfestet sperre og strebebjelke. Foto OS 08

Svalgangen på nordsiden sett mot øst med sperrer og strebebjelker. Foto OS 08

En mer velkjent forbindelse er der stavlegjen i svalgangens vegger er skjøtt over mellomstavene. I en forbindelse som ble avdekket i forbindelse med arbeidet på taket er stavlegjens deler lagt butt i butt og festet til staven med trenagler.

Stav med skjøt stavlegje i nordre svalgang. Foto OS 08

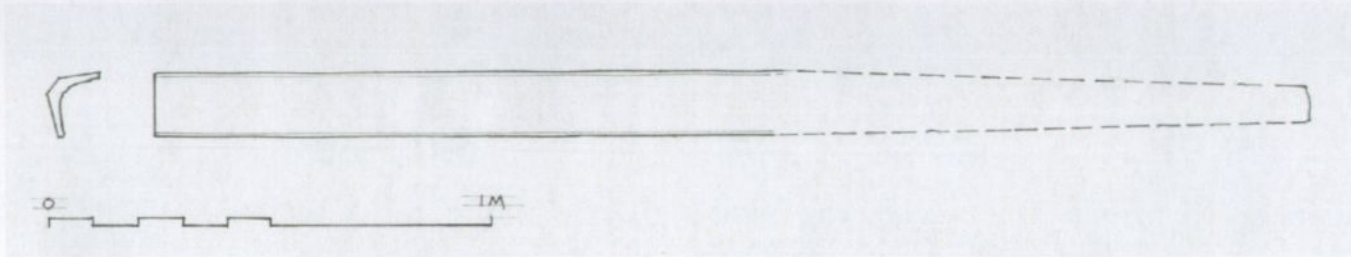
Kilrenne ved apsiden

Utskiftet kilrenne. Foto OS 08

Ved overgangen mot apsiden i den østre enden av kirken ligger det kilrenner under knekken i taket. I forbindelse med arbeidet var en råteskadd renne blitt skiftet ut. Den utskiftete delen

var laget av ett stykke. Sidene virket skjøvet, men var uten spor etter spretteljing. Dette er imidlertid en sterkt utsatt bygningsdel som kan ha blitt skiftet ut alt på et tidlig tidspunkt.

Utskiftet kilrenne, oppriss. Skissemessig oppmåling OS 08

Etter planen vil både den utskiftete kilrennen og andre løse bygningsdeler bli lagt på svalgangens strebebjelker på nordsiden når arbeidet er avsluttet.

Skjevheter

Reinli stavkirke, vestfasaden. Foto OS 08

Når man ser på Reinli stavkirke, synes den å være noenlunde i lodd og vater. En som oppholder seg lenge i og rundt bygningen får imidlertid et mer nyansert syn. I forbindelse med sitt arbeid mente TT å ha oppdaget visse skjevheter ved bygningen, og som en del av undersøkelsen ble det gjort loddinger i den vestre enden av skipets vegger på nord- og sørsiden.

Loddingene bekreftet TT's mistanke. Både på sørsiden og på nordsiden heller de 340 cm høye veggplankene ca. 5 cm mot nord. Selve skipet danner dermed et slags parallellogram, mens svalgangenes vegger etter TTs mening står loddrett.

I seg selv er ikke skipets skjevheter så store at det skaper noen statiske problemer. Det er uvisst om også skjevheten kan ha sammenheng med bygningshistorien.

20.8.2008

Ola Storsletten